

*Орозали кызы Гулкайыр,
окутуучу,
Ош технологиялык университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары,
e-mail: orozalikuzy84@inbox.ru*

**ӨСПҮРҮМ КУРАКТАГЫ ОКУУЧУЛАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК
МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫН КОМПОНЕНТТЕРИ**

*Орозали кызы Гулкайыр,
преподаватель,
Ошский технологический университет,
Кыргызская Республика, город Ош,
e-mail: orozalikuzy84@inbox.ru*

**КОМПОНЕНТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ
ВОЗМОЖНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА**

*Orozali kyzy Gulkayir,
teacher,
Osh Technological University,
Kyrgyz Republic, Osh city,
e-mail: orozalikuzy84@inbox.ru*

**COMPONENTS OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY FOR DEVELOPING
CREATIVE ABILITIES OF TEENAGE STUDENTS**

Аннотация: Бул макалада өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнүн педагогикалык технологиясынын компоненттери: мотивациялык, когнитивдүү, иш-аракеттик жана чыгармачылык, алардын маңызы, калыптандыруунун критерийлери берилген. Ошондой эле, сунушталган технологиялардын функциялары: когнитивдик, социалдык психологиялык, баалуулук, маалыматтык, трансформациялоо, өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүү боюнча ишти уюштуруунун формалары: «Долбоордук» иш-аракет жана «Акылга чабуулу», алардын мааниси, өзгөчөлүгү, формасы, каражаттары баяндалган. Өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүүнүн баскычтары: мотивациялык, когнитивдик, чыгармачыл, рефлексивдүү,

аларды калыптандыруунун алгоритмдери сунушталды.

Аннотация: В статье описаны компоненты педагогической технологии развития творческих способностей подростков: мотивационные, познавательные, деятельностные и творческие способности, их сущность, критерии их формирования. Также функции предлагаемых технологий: познавательная, социально-психологическая, ценностная, информационная, трансформационная, формы организации работы по повышению творческого потенциала подростков: «Проектные» мероприятия и «Мозговой штурм», их значение, особенности, формы и средства. Предложены этапы развития творческих способностей подростков: мотивационный, познавательный, творческий, рефлексивный, предложены алгоритмы их формирования.

Annotation: *The article describes the components of the pedagogical technology for the development of the creative abilities of adolescents: motivational, cognitive, activity and creative abilities, their essence, the criteria for their formation. Also, the functions of the proposed technologies: cognitive, socio-psychological, value, informational, transformational, forms of organizing work to increase the creative potential of adolescents: "Project" events and "Brainstorming", their meaning, features, forms, and means are described. The stages of development of adolescents' creative abilities are proposed: motivational, cognitive, creative, reflective, algorithms for their formation are proposed.*

Түйүндүү сөздөр: педагогикалык технология, мотивациялык, когнитивдүү, иш-аракеттик, чыгармачылык компоненттер, баалуулук, маалыматтык, трансформациялык, долбоордук, акылга чабуул, алгоритм, рефлексивдүү.

Ключевые слова: педагогическая технология, мотивационный, познавательный, деятельностный, творческий, компоненты, ценность, информация, трансформационный, проект, мозговой штурм, алгоритм, рефлексивный.

Key words: pedagogical technology, motivational, cognitive, activity, creative, components, value, information, transformational, project, brainstorming, algorithm, reflexive.

Киришүү. Заманбап билим берүү ишмердүүлүгүнө коюлган талаптарды чагылдырган «Кыргыз Республикасынын билим берүү жөнүндө» мыйзамында билимди, көндүмдү жана тажрыйбаны калыптандыруу, инсандын чыгармачыл өнүгүүсү, ал үчүн тиешелүү педагогикалык технологияларды колдонуу менен анын жөндөмдүүлүктөрүн жана билимге болгон кызыкчылыктарын канааттандыруу зарылдыгы айтылган. Учурда өсүп келе жаткан келечек муундарга билим берүү иш-аракети аларды – кеңири маалымат агымына багыттоого, оригиналдуу ой жүгүртүүгө, жаңы нерсени кабыл алууга жана жаратууга жөндөмдүү кылып калыптандырууга

багытталган, ал үчүн учурдагы билим берүүнү өркүндөтүп, жаңы педагогикалык технологияларды иштеп чыгуу керек, ал ар бир окуучунун чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүгө жана жүзөгө ашырууга мүмкүндүк берет. «Чыгармачылык ишмердүүлүккө багытталган билим берүүнүн талаптарында, окуучу предметтерди өздөштүрүү процессинде коюлган максаттарга жетүү үчүн ички жана сырткы каражаттарды эффективдүү колдоно билүү даярдыгынын натыйжасы каралат. Окуучу ишмердүүлүктүн кандайдыр бир ыкмасын үйрөнүү менен билимдин ар түрдүү натыйжаларын интеграциялоого көнүгөт жана максат коё билүү тажрыйбасын алат, демек өзүнүн ишмердүүлүгүн башкаруу процессин түшүнүү жүрөт» [1, 51-б.].

Изилдөөнүн максаты. Өспүрүм курактагы окуучуларды чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүү жана билим берүү процессинин натыйжалуулугун жогорулатууга өбөлгө түзгөн педагогикалык технологияларды издөө жөнүндө кененирээк ойлонуп чыгуу зарылдыгы келип чыкты. Жогоруда айтылгандарга байланыштуу, өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө жана өнүктүрүү учурдагы билим берүү процессинде актуалдуу экендигин баса белгилөө керек.

Материалдар жана изилдөө методдору. Өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнүн педагогикалык технологиясы төмөнкү компоненттерди иштеп чыгууну көздөйт:

1. Окуучулардын чыгармачылык иш-аракетинде алардын муктаждыктарын жана кызыгуусун чагылдырган мотивациялык (билимди өздөштүрүүнүн жана колдонуунун чыгармачыл көндүмдөрүн калыптандыруу, жөндөмдөрүн өнүктүрүү) компонент. Бул компоненттин калыптанышынын критерийи болуп – өспүрүмдөрдүн чыгармачылыкка болгон кызыгуусу саналат.

2. Технологиялык билимдерди, чыгармачыл маселелерди чечүү жана долбоорлорду түзүү тармагын өзүнүн ичине камтыган когнитивдүү компонент. Билим – бул окуучунун теманы теориялык жактан

өздөштүрүүсүн чагылдырган ойлорунун жыйындысы. Бул компоненттин калыптанышынын критерийи болуп – өспүрүмдөрдүн чыгармачыл маселелерди чечүү жана долбоорлорду аткаруу жаатындагы билимдеринин жыйындысы саналат.

3. Аналитикалык, конструктордук, технологиялык көндүмдөрдүн айкалышы менен мүнөздөлгөн иш-аракет компоненти. Чеберчилик – билимди практикада колдонуунун жолдорун өздөштүрүү. Шыктар – бул автоматизмге алып келген көндүмдөр. Бул компоненттин калыптанышынын критерийи болуп – креативдик маселелерди чечүү жана долбоорлорду жүзөгө ашыруу саналат.

4. Жекече өзгөчөлүккө ээ болгон чыгармачыл жөндөмдүүлүктү ичине камтыган чыгармачыл (креативдик) компонент. Бул компоненттин калыптанышынын критерийи болуп – чыгармачыл маселелерди чечүү үчүн чыгармачыл жөндөмдөрдү колдонуу саналат.

Негизги мазмуну. «Чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдү өркүндөтүү үчүн сунушталган технология төмөнкү функцияларды аткарат: когнитивдик, социалдык-психологиялык, баалуулук, маалыматтык, трансформациялык» [2, 216-б.].

Когнитивдик функция – мүмкүнчүлүктөрдү түзүү үчүн зарыл болгон билимге ээ болуу.

Социалдык-психологиялык функция билим берүү процессинде чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдү өнүктүрүү үчүн оптималдуу психологиялык-педагогикалык шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берет.

Баалуулук функциясы коомдун муктаждыктарына жана идеалдарына негизделген баалуулуктарды калыптандырууну камсыз кылат.

Маалыматтык функция керектүү маалыматтарды алууга, социалдык тажрыйбаны өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет.

Трансформациялоо функциясы курчап турган чындыкты өзгөртүүгө, жаңы, оригинал түзүүгө мүмкүндүк берет. Окуучулардын чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүү боюнча ишти уюштуруунун формаларынын бири болуп долбоордук иш-аракет эсептелет, анын жүрүшүндө чыгар-

мачыл долбоор түзүлөт. Грек тилинен которулганда «Долбоор – ар кандай илимий иштерди изилдөө жолун билдирет. Бул практикалык өз алдынча иштерди – долбоорлорду аткаруу процессинде окуучулар билим жана көндүмдөргө ээ боло турган окутуу системасы» [3, 165-б.]. Долбоордук иш-чаралар окуучулардын жеке кызыкчылыктарына жана муктаждыктарына ылайык окутууга багытталган. Ал билим берүү процесси ар кандай илимий тармактардан билимди талап кылган чыгармачыл маселени чечүүнү камсыз кылганда колдонулат. Долбоордук иш-аракеттер окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн өркүндөтүүнү, чыгармачылыкка негизделген билимин өз алдынча калыптандыруу мүмкүнчүлүгүн камтыйт. Окуучулардын иш-аракети отчеттун – чыгармачыл долбоордун формасында түзүлгөн көйгөйдүн өнүгүшүн чагылдырган чыныгы практикалык натыйжа менен аяктайт. Биздин ишибизде чыгармачыл долбоор таанып билүү активдүүлүгүн жогорулатуунун, окуучулардын инсандык сапаттарын өнүктүрүүнүн жана калыптандыруунун дидактикалык каражаты катары берилген.

Биздин педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө өспүрүмдөрдүн чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган чыгармачыл окутуу куралдарын колдонуу эмгек сабагында өтөт. Программалык материалды изилдөө чыгармачыл долбоорлорду даярдоо учурунда ишке ашат. Окуучулар тарабынан иштелип чыккан чыгармачыл долбоорлордун өзгөчөлүгү – көйгөйлүү маселелерди чечүү. Аныкталган көйгөйлүү чыгармачыл тапшырмалар окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн түзүүчү чыгармачыл каражаттар (морфологиялык анализ, акылга чабуулу, майевтика) аркылуу чечилет. Морфологиялык анализ индивидуалдуу жана көйгөйлөрдү чечүүнүн жамааттык формасы болушу мүмкүн. Окуучулар өз алдынча түзгөн таблицаны колдонуп, маселенин оригиналдуу чечимин табууга мүмкүнчүлүк алат. Мындай таблицада буга чейин болгон объектилердин, процесстердин же кубулуштардын белгилери камтылган, бул аларды изилдөөгө жана

системалаштырууга мүмкүндүк берет. Учурдагы объектини (шаймандар, процесстер, идеялар) изилдөө процессинде чыгармачыл маселени чечүүнүн жаңы варианттары табылды. Мээ чабуулу көйгөйлөрдү чечүүнүн топтук формасын билдирет. Аны окуучулардын топтору аткарышат. Э.П. Ильин белгилегендей, «чыгармачыл топтун ичинде болуп жаткан процесстер эки карамакаршы пикирдин күрөшү менен мүнөздөлөт» [4, 74-б.].

Демек, чыгармачыл ишмердүүлүктүн маселелери менен алектенген илимпоздорду ээрчип, бул багытта кечиктирилгис милдет – чыгармачылыктын талаптарын топтук ишти уюштуруунун талаптары менен айкалыштыруу деп эсептейбиз. Мээ чабуулунда чыгармачыл топ көйгөйлөрдү чечүүнүн көптөгөн варианттарын сунуштайт, алардын ичинен мыктылар тандалат. Маселе белгилүү эрежелер боюнча чечилет. Окуучулар тобу жаңы идеяларды кабыл алгыдай болушу керек, көйгөйдү тандоо эркиндиги жана чыгармачыл ишмердүүлүктүн багытын өзгөртүү керек. Алынган чечимдер талданат, сын-пикирлер бааланат, чыгармачыл долбоорлорду даярдоо үчүн эң кызыктуулары тандалат. Бул учурда мугалимдин ролу чыгармачыл маселени чечүү процессин уюштуруу жана маселени чечүүнүн оптималдуу жолун тандоо болуп саналат, ал долбоорду коргоодо чагылдырылат.

Ошентип, билим берүү көйгөйлөрүн чечүүнүн белгиленген жоболорунун негизинде, аларды изилдөө маселеси менен байланыштырып, өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүүнүн төмөнкү баскычтарын аныктадык:

1. Мотивациялык – окуучунун чыгармачылык иш-аракетке болгон кызыгуусу.
2. Когнитивдик – билимди, билгичтикти калыптандыруу, жөндөмдүүлүктү өнүктүрүү.
3. Чыгармачыл – чыгармачыл милдеттерди өз алдынча чечүү, чыгармачыл долбоорлорду ишке ашыруу.
4. Рефлексивдүү – чыгармачыл ишмердүүлүктү талдоо.

Жыйынтыктар жана талкуулар.

Окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн калыптандыруу процессин ачып жана сүрөттөгөн ар бир этаптын иш-аракеттеринин өзүнчө алгоритми бар. Биринчи, мотивациялык баскычта чыгармачыл долбоорлордо чечиле турган көйгөйлөрдү аныктоодон турган билим берүүчү кырдаал түзүлөт. Экинчи, когнитивдик баскычта окуучулар жаңы билимдерди өркүндөтүшөт, чыгармачыл иш-аракеттерде колдоно турган жөндөмдөрдү өрчүтүшөт. «Тапшырмаларды калыптандыруу окуучулардын жеке инсандыгына чыгармачылыктын педагогикалык таасири жөнүндө жоболордун негизинде ишке ашырылат» [5, 130-б.]. Өспүрүм курактагы окуучулардын өнүгүүсүнүн жаш өзгөчөлүктөрү жөнүндө чыгармачыл долбоорду иштеп чыгуу боюнча көрсөтмөлөр берилет.

«Өспүрүм курактагы окуучулардын чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнүн иштелип чыккан технологиясы билим берүү процессин чыгармачыл долбоорду түзүү алгоритминин негизинде жүргүзүүгө жана долбоорду түзүү процессинде иш-аракеттердин методдорун үйрөтүү менен өспүрүм курактагы окуучулардын мугалимдин коштоосунда, андан кийин чыгармачыл долбоорду өз алдынча иштеп чыгуу менен мүмкүнчүлүктөрүн калыптандырууга мүмкүндүк берет» [6, 67-б.]. Үчүнчү, чыгармачыл этапта, чыгармачыл маселелерди чечүү жана чыгармачыл долбоорлорду түзүү ыкмалары колдонулат. Чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдү өнүктүрүүгө арналган технологиялык карталар менен таанышкандан кийин окуучуларга чыгармачыл маселелерди чечүү алгоритмин талдап, ага сүрөттөө жана баа берүү сунушталат. Мугалим окуучулардын көңүлүн чыгармачыл маселелерди чечүү жолдооруна бурат, технологиялык схемаларды колдонуп, чыгармачыл долбоорлордун мазмунун ачат, чыгармачыл маселелерди өз алдынча чечүүнү, иш-аракеттердин өз алгоритмин табууну сунуштайт, ошону менен окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн жана жеке потенциалын калыптандырууга салымын кошот.

Корутунду. Окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн өркүндөтүүнүн иштелип чыккан педагогикалык технологиясы төмөнкүлөргө жардам берет:

- билим берүү процессин болжолдоого;
- коюлган максаттардын негизинде билим берүү процессин уюштурууга;
- мугалим менен окуучулардын биргелешкен иш-аракетинин моделин ишке ашырууга;
- өнүктүрүүчү окутууну жүргүзүүгө;
- окуучулардын өнүгүшү үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүүгө;
- окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүнүн деңгээлин диагностоого;
- педагогикалык коррекцияны жүргүзүүгө.

Жогоруда келтирилген жоболордун айкалышы окуучулардын чыгармачыл жөндөмдөрүн өнүктүрүүнүн белгилүү бир кепилденген деңгээлине багытталган билим берүү иш-чараларын уюштуруу системасын түзөт.

Адабияттар:

1. Байсеркеев А.Э. Окутуунун долборлоо методу – окуучулардын чыгармачылыгын өнүктүрүүнүн каражаты // Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары. 2015. – №2 (34), – 51-56-б.
2. Подласый, И.П. Педагогика / И.П. Подласый. – М.: Просвещение; Гуматит. изд. центр Владос. 1996. – 432 б.
3. Симоненко, В.Д. Творческие проекты V – IX классов общеобразовательных школ / В.Д. Симоненко. – Брянск., 1996. – 238 б.
4. Ильин, Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2012. – 144 б.
5. Анисимов, Н.М. Активизация творческой деятельности в условиях интегрированного обучения. Монография / Н.М. Анисимов, О.А. Манаенкова. – Л.: ЛГПУ, 2004. – 304 б.
6. Гузенко, И.Г. Педагогика рефлексивной праксеологии: монография / И.Г. Гузенко. – Липецк: ЛГПУ, 2009. – 304 б.

Рецензиялаган:

Турдугулов А.Т.,

филология илимдеринин доктору, профессор